

УДК 796.06

Курта Є.О.<sup>1</sup>, Корж Н.Л.<sup>2</sup>, Омок Г.А.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> канд.юр.наук, доцент, НУ «Запорізька політехніка»

<sup>2</sup> канд. наук з фіз. вих. і спорту, доцент, НУ «Запорізька політехніка»

<sup>3</sup> канд. пед. наук, доцент, НУ «Запорізька політехніка»

### **ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИЧИН ТА ЧИННИКІВ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ 13-14 РОКІВ**

**Анотація:** Булінг серед підлітків 13-14 років є поширеним соціально-психологічним явищем, що має значний вплив на їхній емоційний стан та соціальну адаптацію. У дослідженні підкреслюється роль шкільного середовища, статусних ієрархій у класі та академічної успішності у поширенні булінгу. Особливу увагу приділено формам булінгу, серед яких найпоширенішими є фізичне та вербальне насильство, а також зростаючій загрозі кібербулінгу в цифровому просторі. Проаналізовано соціальні чинники, що сприяють розвитку булінгу, зокрема, економічний статус сім'ї, культурні особливості та рівень освіти

батьків.

**Ключові слова:** булінг, соціальні фактори, підлітки, шкільне середовище.

**Abstract:** Bullying among adolescents aged 13-14 is a common socio-psychological phenomenon that has a significant impact on their emotional state and social adaptation. The study emphasizes the role of the school environment, status hierarchies in the classroom, and academic performance in the spread of bullying. Particular attention is paid to the forms of bullying, among which physical and verbal violence are the most common, as well as the growing threat of cyberbullying in the digital space. Social factors contributing to the development of bullying are analyzed, in particular, the economic status of the family, cultural characteristics, and the level of education of parents.

**Key words:** bullying, social factors, adolescents, school environment.

Булінг є складним соціально-психологічним явищем, який проявляється достатньо часто в шкільних колективах, особливо серед дітей віком 13-14 років. Цей віковий період є перехідним і характеризується активною фазою формування особистості та соціальної ідентичності. Підлітки стикаються з труднощами в розвитку емоційного інтелекту, що може призводити до агресії та конфліктів у групі однолітків.

Шкільне середовище є основною ареною, де формується соціальна поведінка підлітків. Групові взаємодії часто набувають форми конкуренції, що може стимулювати виникнення булінгу. Важливу роль відіграють статусні ієрархії в класі, де агресори прагнуть підвищити свій соціальний статус за рахунок приниження слабших однокласників.

Шкільна культура є важливим фактором, який впливає на виникнення булінгу серед підлітків. Культура шкільного середовища формується через взаємодію учнів, вчителів та адміністрації і включає у себе загальноприйняті норми поведінки та цінності. Якщо у школі толерується агресія та приниження інших, це створює сприятливі умови для розвитку булінгу. Крім того, існує тісний зв'язок між успішністю школярів (особливо у віці 13-14 років) і їхньою поведінкою в групі. Дослідження показують, що діти з низькою академічною успішністю можуть проявляти агресію та ініціювати конфлікти для того, щоб компенсувати свою невпевненість. Це може також пояснювати, чому підлітки віком 13-14 років в шкільному колективі виявляють більшу схильність до агресивної поведінки.

Булінг у шкільному середовищі, особливо серед підлітків віком 13-14 років, проявляється у різних формах, серед яких фізичне та вербальне насильство є найбільш поширеними. Фізичне насильство може включати побої, штовхання, або навіть загрози фізичного насильства. Ці дії часто

здійснюються агресорами з метою продемонструвати свою силу або домінування над жертвою. Такі акти насильства можуть завдавати не лише фізичних ушкоджень, а й суттєво впливають на психологічний стан жертви, викликаючи почуття страху, безпорадності та ізоляції.

Вербальне насильство, в свою чергу, включає використання образливих слів, насмішок, знущань, а також приниження. Цей вид булінгу може бути особливо руйнівним, оскільки його наслідки часто не видно на перший погляд, але він може призвести до серйозних емоційних травм. Жертви вербального насильства, особливо у віці 13-14 років, можуть страждати від низької самооцінки, депресії та тривожності, що в подальшому може призвести до соціальної ізоляції.

Окремим типом булінгу, на який слід звернути особливу увагу, є кібербулінг (він виникає у віртуальному просторі). Кібербулінг, що визначається як використання електронних засобів комунікації для агресивних дій проти інших осіб, стає все більш поширеним явищем, особливо серед підлітків, особливо у віці 13-14 років. З розвитком технологій і збільшенням використання соціальних мереж, чатів та інших онлайн-платформ, ризик виникнення конфліктних ситуацій значно зріс. Цифрове середовище створює умови, які можуть сприяти агресивній поведінці.

Однією з основних особливостей кібербулінгу є анонімність, яка знижує рівень відповідальності агресора за свої дії. У віртуальному світі підлітки можуть ховатися за вигаданими іменами та профілями, що дозволяє їм уникати наслідків своїх дій. Це може спонукати деяких до більш агресивної поведінки, оскільки вони відчують, що їхні дії не будуть помічені або покарані.

Кібербулінг може приймати різні форми, включаючи ображаючі коментарі, поширення чуток, публікацію компрометуючих фотографій або відео, а також зловживання соціальними мережами для створення негативного іміджу жертви. Такі дії не тільки завдають шкоди репутації жертви, але й можуть серйозно вплинути на її психічне здоров'я, викликаючи стрес, тривожність і депресію.

Участь підлітків у різних онлайн-платформах також збільшує ймовірність булінгу, оскільки ці платформи часто не мають достатнього контролю за поведінкою користувачів. Відсутність належного нагляду з боку дорослих може призводити до ситуацій, коли жертви залишаються наодинці зі своїми проблемами, не знаючи, до кого звернутися за допомогою.

Найчастіше за все, підлітки, які піддаються кібербулінгу, часто не повідомляють про це дорослим через страх або сором. Це ускладнює

втручання з боку батьків чи вчителів і може призвести до погіршення ситуації. Важливо, щоб батьки та вчителі створювали атмосферу відкритості, заохочуючи дітей ділитися своїми переживаннями та проблемами в онлайн-середовищі.

Роль соціальних факторів, таких як економічний стан родини, культурні особливості та рівень освіти батьків, істотно впливає на можливість виникнення булінгу, особливо серед підлітків віком 13-14 років. Діти які ростуть у сім'ях із низьким економічним становищем часто стикаються з фінансовими труднощами, що може призводити до загального стресу в родині. У таких умовах діти можуть відчувати емоційне напруження, яке вони не завжди здатні адекватно виразити. В результаті, проявляючи агресію в школі, вони намагаються вивільнити накопичені негативні емоції.

Культурні особливості також відіграють важливу роль у формуванні поведінки підлітків. У суспільствах, де насильство та агресія можуть сприйматися як прийнятні способи вирішення конфліктів, діти можуть бути більш схильними до участі в булінгу. Це може включати як фізичне насильство, так і психологічні прояви, такі як приниження або ізоляція однолітків. У таких випадках важливо звернути увагу на роль виховання в родині, адже батьки, які демонструють агресивну поведінку, можуть ненавмисно передати ці моделі поведінки своїм дітям.

Рівень освіти батьків також є критичним фактором. Дослідження показують, що батьки з високим рівнем освіти частіше зацікавлені в емоційному розвитку своїх дітей і вміють краще справлятися з їхніми переживаннями. Це може зменшити ймовірність того, що діти вдаються до агресії в соціальному середовищі. Водночас, у сім'ях, де батьки мають низький рівень освіти або не усвідомлюють важливості емоційної підтримки, діти можуть залишатися без належного розуміння своїх емоцій, що підвищує ризик проявів булінгу.

Позашкільна діяльність, така як спорт, гуртки, та участь в онлайн-спільнотах, відіграє важливу роль у формуванні взаємовідносин серед підлітків. Вона може як підсилювати, так і зменшувати прояви булінгу, залежно від середовища та рівня контролю з боку дорослих.

Спорт є однією з основних форм позашкільної діяльності, що позитивно впливає на соціалізацію дітей. Однак у деяких випадках він також може стати ареною для булінгу. У спортивних командах можуть формуватися ієрархічні відносини, де сильніші фізично учасники можуть домінувати над слабшими. Важливою є роль тренера, який має контролювати поведінку дітей та вчити їх взаємодії на основі поваги.

Онлайн-спілкування також є важливим аспектом позашкільної

діяльності для підлітків, однак воно відкриває нові можливості для булінгу у формі кібербулінгу. Важливим фактором тут є анонімність та відсутність безпосереднього контакту, що знижує відчуття відповідальності за свої дії.

Булінг може мати серйозні довготривалі психологічні наслідки для підлітків. Дослідження показують, що діти, які піддаються булінгу, часто страждають від тривожності, депресії та зниженої самооцінки. Булінг також може призвести до соціальної ізоляції та відчуття безнадійності.

Одним із найбільш серйозних наслідків є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), що може розвинутися в результаті тривалого впливу агресивних дій. Дослідження вказують на те, що підлітки, які стають жертвами булінгу, часто відчувають труднощі з концентрацією, проблеми зі сном та зниження академічної успішності.

Для ефективної профілактики булінгу необхідно залучати різні рівні соціальної підтримки. Важливу роль відіграють батьки, які повинні бути уважними до емоційного стану своїх дітей та регулярно спілкуватися з ними про їхні переживання. Вчителі та шкільні психологи мають проводити освітні програми, спрямовані на розвиток емоційного інтелекту, емпатії та соціальних навичок серед учнів.

У позашкільній діяльності важлива роль належить тренерам та керівникам гуртків, які можуть створювати безпечне середовище для спілкування та співпраці. Розвиток командних навичок у спорті та інших позашкільних заходах сприяє формуванню позитивних взаємодій між підлітками.

**Висновок:** Булінг серед підлітків 13-14 років є серйозною проблемою, яка потребує комплексного підходу до її вирішення. Важливою є роль школи та позашкільного середовища у формуванні соціальних навичок підлітків. Соціальна підтримка та контроль з боку дорослих можуть значно зменшити прояви булінгу та мінімізувати його негативні наслідки.

Ефективна протидія булінгу вимагає координації дій між усіма учасниками освітнього процесу. Взаємозв'язок між учнем, викладачем (тренером) і батьками має вирішальне значення для створення безпечного середовища, запобігання конфліктам та підтримки гармонійного розвитку підлітків.